

Geschichte, VII, 536, 594-613; Flügel, *Hand-schriften*, II, 320, 480; Cevdet, *Târih*, VIII, 228; IX, 76, 122, 183; *Sicill-i Osmânî*, IV, 605; Babinger, *GOW*, s. 377-378; *Osmanlı Müellifleri*, III, 160; Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefâ-retnâmeleri*, Ankara 1968, s. 201-203; Azmi Süslü, "Sefaretnâme de Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi", *TTK Belleten*, L/196 (1986), s. 127-167; Yavuz Ercan, "Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi'nin Fransa Sefaretnâmesi", *AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM*, sy. 2, Ankara 1991, s. 73-125.

ATILLA ÇETİN

MEHMED ENVERİ, Hocasâde

(ö. 1106/1695)

Hattat,
Türk dinî eserler bestekârı
ve şair.

İstanbul'da doğdu. İyi bir öğrenim gördü, Hocasâde diye meşhur oldu; Karakız lakabıyla da tanınır. Hattat Suyolcu-zâde Mustafa Efendi'den nesih ve sülüs yazıda icâzetnâme aldı. Daha sonra Fîruz Ağa Camii Mektebi'nde yazı hocalığı yaptı. Bu arada Sultan Ahmed Camii başmü-ezzinliğinde bulundu. Kaynaklarda Sultan II. Mustafa'nın zaman zaman Mehmed Enverî'den yazı meşkettiği ve onun yazı yazmasını seyretmekten hoşlandığı ifade edilmektedir. Mehmed Enverî'nin kırk adet Kur'ân-ı Kerim, çok sayıda delâil ve en'âm-ı şerif yazdığını Müstakim-zâde bildirmektedir (*Tuhfe*, s. 479). Ayrıca Selim Giray'ın isteği üzerine bir mus-haf yazmış ve kendisine bunun karşılığında verilen hediye hac yolunda harcamış, hac dönüşü Medine yakınlarında vefat etmiştir. Müstakimzâde vefatına, "Muallim kula Hâcezâde'yi Allah me'vâya" mısraını tarih düşürmüştür (*a.g.e.*, s. 480).

Nakşibendî tarikatına mensup olan Mehmed Enverî hattatlığının yanı sıra dinî ve din dışı sahada şiirler yazıp dinî besteler yapmıştır. Şiirlerinde "Enverî" mahlasını kullanmış, ancak bugüne kadar divanına rastlanmamıştır. Güfteleri bestelenen Mehmed Enverî'nin bestelerine bazı el yazması güfte mecmualarında rastlanmaktaysa da günümüze ulaşan bir eseri bulunmamaktadır. XVIII. yüzyıla ait bir mecmuada Lutfi'nin bir na'tını hüseyinî-aşiran makamında bestelediği bildirilmekte (*Soydaş*, s. 94), XIX. yüzyılda derlenmiş dinî eserlere ait başka bir mecmuada ise aynı güfteyi hüseyinî makamında bestelediği belirtilmektedir (*Ural*, s. 92). Müstakimzâde'nin *Mec-*

mûa-i İlâhiyyât adlı güfte mecmuasında Mehmed Enverî'nin bir na'tının Tîznâm (Nîznâm) Yûsuf Çelebi tarafından düğâh makamında bestelendiği kaydedilmektedir (*Sağman*, s. 313). Sadettin Nûzhet Ergun'un *Türk Şairleri* adlı eserinde şiirlerine örnek olarak iki kısa murabbana yer verilmiştir (III, 1299).

BİBLİYOGRAFYA :

Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 479-480; Sadettin Nûzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 50-51, 88, 273; a.m.f., *Türk Şairleri*, İstanbul 1945, III, 1299-1300; Şerafettin Ural, *XIX. Yüzyıla Ait Bir Yazmada Dinî Mûsikî Güfteleri* (yüksek lisans tezi, 1993), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 18, 24, 92; Avni Erdemir, *Anadolu Sahası Musikîşinas Divan Şairleri*, Ankara 1999, s. 138-139; Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, İstanbul 2001, s. 389, 466, 530; Şengül Sağman, *Müstakimzâde'nin "Mecmûa-i İlâhiyyât" Adlı Güfte Mecmuası* (yüksek lisans tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 37, 313, 659; M. Emin Soydaş, *XVIII. Yüzyıla Ait Bir Elyazması Mecmuada Dinî Mûsikî Güfteleri* (yüksek lisans tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 41, 64, 94, 122; "Enverî Mehmed (Karakız)", *TDEA*, III, 53; Öztuna, *BTMA*, I, 259.

HASAN AKSOY

MEHMED ESAD DEDE

(1843-1911)

Mevlevî şeyhi, mesnevîhan.

Selânik'te Kadî Abdullah Efendi mahallesinde doğdu. Hayatı hakkındaki bilgiler geniş ölçüde Hüseyin Vassâf'ın *Es'adnâme* adlı eserine dayanmaktadır. Selânik eşrafından Receb Efendi ile Hânûş Hanım'ın oğlu olan Esad Dede'nin biri kendinden küçük üç kardeşi manifatura ticaretiyle meşguldü. Kurdukları şirket Selânik, Manchester ve İstanbul'da büyük itibar kazanmıştı. Kardeşlerinin teşvik ve desteğini gören Esad Dede ilk öğrenimini Selânik'te bir hocanın yanında yaptı. On altı yaşında iken Selânik Maliye Kalemî'nde stajyer memur olarak çalışmaya başladı. Bu sırada tasavvufa yönelerek Bedevî şeyhi Osman Efendi'ye intisap etti. 1863'te İstanbul'a gidip Fatih'te uzun yıllar ikamet edeceği Çayırılı Medresesi'ne yerleşti. Hoca Şevket Efendi ve müderris Gelibolulu Âdil Efendi'den dinî ilimleri tahsil ederek icâzetnâme aldı. Şeyh Temîmî ve Hoca Abdülkerim Efendi gibi simalardan da istifade etti. Bu yıllarda Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Osman Selâhaddin Dede'ye intisap etti, ondan *Meşnevî* ve *Fuşûşü'l-ĥikem* okudu. Tunuslu Mustafa Efendi'nin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* derslerine devam etti.

Eskişehir Mevlevîhânesi şeyhi Hasan Hüsnü Dede'den hilâfet ve mesnevîhanlık icâzeti alan Esad Dede, Dâvut Paşa ve Aksaray'da Mahmûdiyye rüşdiyelerinde ve Numûne-i Terakkî Mektebi'nde Farsça hocalığı yapmaya başladı. 1893'te hacca gitti. Hacdan sonra bir süre Harem-i şerifte ders okutup Temmuz 1894'te İstanbul'a döndü. Aynı yıl müridi Tâhirülmevlevî'nin (Tahir Olgun) talebi üzerine onunla birlikte tekrar hacca gitti. Bu sırada *Meşnevî* şârihi İmâdullah Tehânevî'den Çiştîyye, Mekke'de Süleymaniyye Medresesi müderrisi İsmâil Nevvâb-ı Hindî'den İdrîsiyye, Tunuslu Mustafa Efendi'den Şâzeliyye tarikatı icâzetleri aldı. 2 Ramazan 1317 (4 Ocak 1900) tarihli gazetelerde Hicaz'da vefat ettiğine dair haberler çıkması üzerine *Tercümân-ı Hakikat*'e bir mektup göndererek bu haberleri yanlışlamasından onun İstanbul'a bu tarihten sonra döndüğü anlaşılmaktadır.

Hastalığı sebebiyle mektep hocalığından emekliye ayrılması üzerine bazı mes-cidlerde *Meşnevî*, *Fuşûşü'l-ĥikem* ve *Gülşen-i Râz* gibi klasik tasavvuf eserlerini okutan Esad Dede, hasta olmasına rağmen son zamanlarına kadar ramazan aylarında ve cuma günleri Fâtih Camii'nde *Meşnevî* okutmaya, Çayırılı Medresesi'nde ders vermesi üzerine bazı öğrencilerine özel ders vermeye devam etti. Vefatından iki yıl önce Kasımpaşa Mevlevîhânesi mesnevîhanlığına tayin edilince gençliğinden beri ikamet ettiği Çayırılı Medresesi'nden ayrılıp mevlevîhâneye yerleşti. Selânik'te bulunduğu sırada evlenip kısa bir süre sonra boşanan ve bir daha evlenmeyen Esad Dede 13 Şâban 1329 (9 Ağustos 1911) tarihinde vefat etti ve mevlevîhâneye defnedildi. Mevlevîhânenin yıkılarak mektep yapılması üzerine kabri Fatih'teki Tâhir Ağa Tekkesi'ne nakledildi.

Devrin birçok tanınmış simasına hocalık yapan Esad Dede mesnevî şârihleri Ahmed Avni Konuk ve Tâhirülmevlevî'nin mürişididir. Tâhirülmevlevî onun öğrencilerine bildiklerini esirgemedene öğretmelerini vasiyet ettiği için, sokakta ayak üzeri sorulan bir soruya bile uzun uzun cevap verdiğini söyler. Bazı Mevlevîler'in Esad Dede'yi kutub olarak tanıdıkları kaydedilmektedir (Gölpınarlı, s. 36). Esad Dede 1000 kadar kitabını Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne bağışlamış, diğer kitapları Yenikapı Mevlevîhânesi'ndeki yangında yok olmuş, artakalanları da vefatından sonra Sahaflar Çarşısı'nda satılmıştır.

Hüseyin Vassaf, *Es'adnâme* adlı eserinde Mehmed Esad Dede'yle ilgili bilgi-

leri ve elde edebildiği şiirlerini toplamıştır. Eserde devrin tanınmış Mevlevîler'i Hülûsîzâde Osman Nûri, Şeyh Seyfeddin Efendi, Ahmed Remzi Dede (Akyürek), Mehmed Ziyâ Efendi, Âdil Abdurrahman Efendi, Abdülbâki Dede (Baykara), Seyyid Hâfız Tahsin Efendi, Ahmet Avni (Konuk) ve Mehmed Cemal Bey'in şeyhe dair Hüseyin Vassaf Bey'e yazdıkları mektuplar da yer almaktadır.

Eserleri. Mehmed Esad Dede, Hindistanlı mutasavvıf İmâdullah Tehânevî'nin *Ziyâ'ü'l-kulûb*'unu (Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 4521; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 105) ve Abdurrahman-ı Câmî'nin *Risâle-i Tarîk-i Hâcegân*'ını Türkçe'ye çevirmiş, *Meşnevî*'nin ilk 360 beytini (Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 5792, 5793) ve İbnü'l-Fârîzî'nin *Kaşîdetü't-tâ'îyye*'sinin ilk beyitlerini, Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr'ın ve Abdurrahman-ı Câmî'nin bazı rubâîlerini şerhetmiştir. Ayrıca tarikat âdâbına ve kıyâmete dair iki risâlesi, "Görünen cümle eşyâdan Hudâ'dır / Sakın sanma O'nu senden cüdâdır" matlaıyla başlayan 294 beyitlik bir manzumesi, Hüseyin Vassaf tarafından derlenen, bir divançe oluşturabilecek kadar şiiri ve *Nümûne-i Kavâid* (İstanbul 1308) adlı bir kitabı bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyin Vassâf, *Es'adnâme*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2098; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 326-329; Abdülbaki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik* (İstanbul 1953), İstanbul 1983, s. 36; Necatî Elgin, "Mesnevîhân Mehmed Es'ad Dede", *Mevlânâ Göldestesi*, Konya 1965, s. 65-71; A. Atilla Şentürk, *Tahir'ül-Mevlevî Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1991, s. 4, 7-12, 24, 36, 37, 92; Tâhîrülmevlî, "Es'ad Dede Efendi'ye Dair Bazı Hâtırat", *Mahfil*, III/35, İstanbul 1342, s. 171-172; III/36, s. 184; IV/39 (1342), s. 49-50; IV/41, s. 89-90; IV/45, s. 163-165; IV/46, s. 183-184; V/50 (1342), s. 30-31; V/54 (1343), s. 108-109; V/58, s. 186-188; V/59, s. 217-220; Mustafa Tatcı, "Kendi Kaleminden Hüseyin Vassaf Bey ve Eseri: İncilâ-yı Mir'ât-ı Hakikat", *Yedi İklim*, X/71, İstanbul 1996, s. 54-64.

MUSTAFA TATCI - CEMAL KURNAZ

MEHMED ESAD EFENDİ (1847-1918)

Osmanlı şeyhülislâmı.

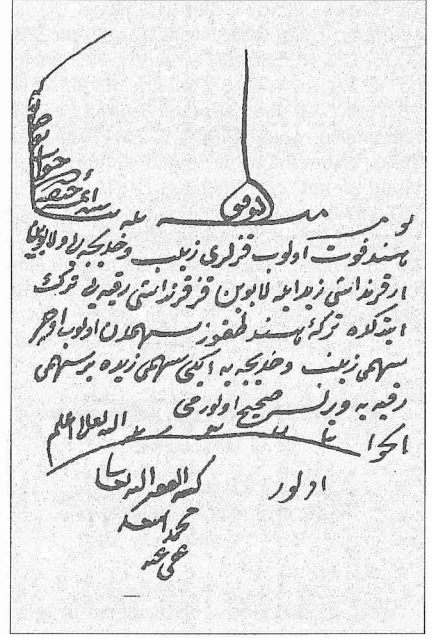
İstanbul Şehzadebaşı'nda Emin Nüredin mahallesinde doğdu. Huzur dersleri mukarrirlerinden Ahıskalı Nûman Efendi'nin oğludur. Şehzade Camii birinci imamı Hâfız Emin Efendi'den Kur'an-ı Kerîm

okuyarak 1856'da hâfız oldu. Yazı dersi yanında Arapça ve Farsça öğrenmeye başladı. 1862'de Süleymaniye Camii'nde eski fetva emini Hacı Mehmed Nûri Efendi'nin derslerine devam etti. 1863'te ibtidâ-i hâric, 1869'da hareket-i hâric, iki yıl sonra ibtidâ-i dâhil, 1872'de hareket-i dâhil derecelerine ulaştı. Mayıs 1873'te icâzet aldı. Ruûsu 1874'te mûsile-i Sahn derecesine yükseltildi. Aynı yıl Süleymaniye Camii'nde ders okutmaya başladı, ilk icâzeti 1890 yılında verdi.

1865'te 50 kuruş müderrislik maaşı alan Mehmed Esad Efendi 1876'da fetvahâneye girdi. Bir yıl sonra Sahn, 1879'da ibtidâ-i altmışlı, aynı yıl içinde mûsile-i Süleymâniyye derecelerine ulaştı; 1880'de İ'lâmât-ı Şer'iyye mümeyyizliği ikinci muavinliğine getirildi. Bu yılın ramazan ayında huzur dersleri muhataplığı ile ödüllendirildi. 1881'de ruûsu hâmise-i Süleymâniyye derecesine yükseltildi. 1885'te birinci muavinliğe terfi etti. 1891'de İ'lâmât-ı Şer'iyye mümeyyizi oldu. Bir süre 3895 kuruş maaşla Trabzon mevleviyetine nâil olduysa da 1894'te tekrar "tarîk" maaşına döndü. 1891'de mahreç pâyesini aldı. 1892'de İ'lâmât-ı Şer'iyye mümeyyizliğine ilâveten Meclis-i İntihâb-ı Hükkâmü's-şer' üyeliğine getirildi ve bu görevde on yedi yıl kaldı. 1893'te bilâd-i hamse, 1895'te Haremeyn ve 1896'da İstanbul pâyesiyle taltif edildi. 1898'de Anadolu kazaskerliği pâyelerine ulaştı. 1896 yılında Defter-i Hâkânî Nezâreti şer'iyye memurluğuna nakledilen Mehmed Esad Efendi dört ay sonra İ'lâmât-ı Şer'iyye mümeyyizliğiyle görevlendirildi. 1908'de Meclis-i Tetkîkât-ı Şer'iyye reisi, bir yıl sonra 10.000 kuruş maaşla fetva emini oldu. Yaş haddini doldurduğu halde Meclis-i Vükelâ kararıyla vazifeye devamı sağlandı.

24 Ocak 1913'te Mahmud Şevket Paşa kabinesinde şeyhülislâmlığa getirildi. Mahmud Şevket Paşa'nın suikasta uğraması ve kabinenin düşmesi üzerine 11 Haziran 1913 tarihinde görevinden ayrıldı. Hemen ardından kurulan Said Halim Paşa hükümetinde de yine şeyhülislâm olarak kabineye girdi (12 Haziran 1913). 15 Mart 1914'te istifa ederek ayrıldı (*Takvîm-i Vekâyi'*, nr. 1759; *İkdam Gazetesi*, nr. 6030). Şeyhülislâmlığı toplam bir yıl iki ay kadar sürmüştür (*İlmiyye Salnâmesi*'nde tayin tarihi yanlıştır).

1880-1891 yılları arasında bulunduğu huzur dersleri muhataplığı esnasında kendisine dördüncü rütbeden Mecidî ve

Mehmed Esad Efendi'nin bir fetvası (*İlmiyye Salnâmesi*, s. 635)

Osmanlı nişanları verildi. 1895'te üçüncü ve 1897'de birinci rütbeden Mecidî nişanı aldı, 1895'te gümüş imtiyaz madalyası ile taltif edildi. Arapça ve Farsça bilen Mehmed Esad Efendi İstanbul'da vefat etti.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Arşivi, Dosya nr. 521; BA, Sadrazamlar Dosyası, nr. 60, 62; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 633-635; Danişmend, *Kronoloji*?, V, 161; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul 1980, III, 205-206; *Takvîm-i Vekâyi'*, nr. 1353, 1759; *İkdam Gazetesi*, nr. 6030.

MEHMET İPŞİRLİ

MEHMED ESAD PAŞA

(bk. SAFFET MEHMED ESAD PAŞA).

MEHMED FEHMÎ, Bağdatlı

(bk. BAĞDATLI MEHMED FEHMÎ).

MEHMED FEHMÎ EFENDİ

(bk. FEHMÎ).

MEHMED FEVZİ EFENDİ

(bk. FEVZİ EFENDİ, Edirne Müftüsü).